HISTORIOGRAFIE

Leen Dorsman, *G.W. Kernkamp. Historicus en Democraat, 1864-1943.* Historische Studies(uitgegeven door de vakgroep geschiedenis van de Rijksuniversiteit te Utrecht, dl. XLIX, Groningen 1990).

In 1894 schreef Robert Fruin over de historicus G.W. Kernkamp (1864-1943): *"Hij is door hen (zijn vrienden) als een verkondiger van democratische leerlingen opgehemeld en voor zoo een is, dunkt mij, op de katheder de plaats niet"*. De visie van Fruin heeft zeker een rol gespeeld bij het niet doorgaan van Kernkamps benoeming tot hoogleraar te Groningen.
Over deze radicale historicus heeft Leen Dorsman zijn bovengenoemde dissertatie geschreven en hij heeft daarbij gekozen voor de intellectuele biografie. Een juiste keuze, want voor een uitvoerige biografie ontbreekt het archiefmateriaal. Via deze intellectuele biografie maken we kennis met een figuur die én als historicus én als journalist zijn sporen in de Nederlandse intellectuele wereld heeft nagelaten.
Als historicus is hij degene geweest die in Nederland duidelijk gepoogd heeft om in de geschiedschrijving meer aandacht te geven aan de invloed en doorwerking van materiële factoren op de gebeurtenissen. Zonder zich gewonnen te geven voor het historisch materialisme probeerde hij *"de groote beweegkrachten in de ontwikkeling der maatschappij na te sporen"* en zocht hij, ook geïnteresseerd in het sociaal-darwinisme, naar ontwikkelingswetten. Toch wees hij het historisch materialisme af. Hij wilde geen deductieve, maar een inductieve methode en *"van de laatste instantie, die de socialist vindt in de wereld buiten den mensch, beroep ik mij in allerlaatste instantie op den mensch zelf"*.
Kernkamps opstelling zorgde voor een frisse wind in de nog sterk door de filologische bronnenkritiek beheerste Nederlandse historische wereld. P.J. Blok had wel aandacht voor sociale geschiedenis gevraagd, maar had het in zijn werk toch nauwelijks waar gemaakt. Het was nu aan de volwassen generatie van 'de Beweging van Negentig', met hun oog voor maatschappelijke vraagstukken, om de vernieuwing waar te maken.
Kernkamp, H. Brugmans en D. van Embden hebben de aandacht voor de sociale en economische geschiedenis in Nederland geïnitieerd. Zij werden daarbij gestimuleerd door intellectuelen uit het milieu van de kathedersocialisten, de latere vrijzinnig democraten, waartoe ook Kernkamp behoorde en uit de kring van de sociaal-democraten (F. van der Goes).
Kernkamp, geen econoom van professie, heeft als eerste veel statistisch materiaal in zijn dissertatie over de Sonttollen verwerkt. Hij zette later zijn leerlingen op sociaal-economische onderwerpen en nog belangrijker, hij heeft via het Historisch Genootschap, de Rijkscommissie voor de Vaderlandsche Geschiedenis en het Economisch-Historisch Archief de bestudering en uitgave van economisch-historisch bronnenmateriaal sterk bevorderd. Hij haalde N.W. Posthumus, de man van de lonen- en prijzengeschiedenis, naar de RGP.
Dorsman heeft deze ontwikkeling van Kernkamp als historicus niet alleen in het Nederlandse kader geplaatst, een kader van een ook op andere gebieden zich vernieuwende gemeenschap. Hij heeft ook de internationale context geschetst, zoals die ondermeer tot uiting kwam in de discussie in Duitsland en elders over de geschiedkundige opvattingen van Karl Lamprecht. Al met al biedt hij hier een uitstekend overzicht van de historiografie op het breukvlak van twee eeuwen.

Van Kernkamps eigen historisch arbeidsvelden wordt ons ook een goed beeld gegeven. Hij was een generalist, die over Romeinse geschiedenis schreef, maar ook grote aandacht had voor de eigentijdse geschiedenis en voor 'presentisme' schrok hij niet terug, in zijn journalistieke werk noch in zijn hoorcolleges.
Over de Nederlandse geschiedenis had Kernkamp eigen opvattingen. Zo zag hij in de Nederlandse Opstand vooral een volksopstand en hij bevond zich daarmee in het voetspoor van Bakhuizen van den Brink en van Vloten. Tegelijk waardeerde hij de Erasmiaanse geest meer dan de Calvinistische. De scheiding tussen Noord en Zuid zag hij meer als een nadeel voor het Zuiden, dat onder vreemde heerschappij bleef, dan voor het vrije Noorden. Van Grootnederlandse gedachten moest hij niets hebben. Hij zag daarin toch teveel Duitse invloed.
De tijd van de Republiek was voor Kernkamp niet zoals voor Fruin *"een voorgoed vervlogen tusschentijd"*. Voor hem was er wel continuïteit en hij was en bleef een overtuigd Loevesteiner. Johan de Witt was zijn held, want erg pro-Oranje is Kernkamp nooit geweest. De zeventiende eeuw was zijn favoriete tijdperk. Hij heeft er ook veel onderzoek naar verricht. Niet alleen de handelsgeschiedenis had zijn interesse, ook prosopografisch onderzoek avant la lettre hield hem bezig. Het blijkt uit zijn studies *Regeering en Historie*, *Amsterdamsche Patriciërs* en over Hans Bontemantel.

klio
nummer 5/91
pagina's 36 en 37

In de Patriottentijd zag hij ook meer dan zijn tijdgenoten (Colenbrander) het nationale element en de emancipatie van de burgerij. Juist elementen als emancipatie, kennisoverdracht en democratisering waren voor Kernkamp sleutelbegrippen in wat voor hem de essentie van het bestaan was: hoop op en geloof in een redelijke samenleving. Dit verlangen verklaart mogelijk ook zijn grote belangstelling voor de journalistiek.
Van 1888 tot 1901 was hij leraar te Utrecht. Van 1901 tot 1903 was hij hoogleraar te Amsterdam en in 1903 vertrok hij om onduidelijke redenen naar Utrecht, waar hij tot 1936 deze functie bekleedde. Zijn hoogleraarschap bedroeg 35 jaren, als journalist was hij al sedert 1892 werkzaam. Hij schreef over politieke vraagstukken en over zijn eigen vak in het progressieve weekblad *De Amsterdammer*, sedert 1925 *De Groene Amsterdammer* en deed dit tot 1929. Van dit weekblad was hij van 1920 tot 1929 ook hoofdredacteur. Daarnaast schreef hij met grote regelmaat in *Vragen des Tijds*, het maandblad van de katheder-socialisten.

Dorsman heeft, na eerst een biografische schets geleverd te hebben, in het tweede gedeelte van zijn boek Kernkamp als historicus belicht en in het derde deel diens journalistieke arbeid beschreven.
Ook dit laatste deel munt uit door helderheid en leesbaarheid. Alle grote politieke vraagstukken passeren de revue, met als pièce de résistance de Eerste Wereldoorlog.
Hoewel hij voor een duurzame vrede na 1918 veel verwachtte van een verdere democratisering (kiesrecht), werd ook Kernkamp na verloop van tijd gekweld door de vraag of de democratie wel goed functioneerde. Als een probleem voor het democratisch functioneren van Nederland zag hij de verzuiling, die zich manifesteerde in een te veel aan stabiliteit en in manipulatie van bovenaf. Als oplossing zag hij een terugkeer naar het districtenstelsel en de invoering van een referendumsysteem en mogelijk een 'organisch' gekozen Eerste Kamer.
In 1933 kwam Kernkamp in het nieuws doordat hij zijn naam had verbonden aan het *Bruinboek* tegen het nationaal-socialisme. Er werd hem verweten zich voor een communistisch karretje te hebben laten spannen. Kernkamp heeft zich goed verdedigd en de kern, zijn kritiek op het nationaal-socialisme, handhaafde hij. Hij behoorde niet voor niets tot de mede-oprichters van het Comité van Waakzaamheid.
Zijn laatste jaren als hoogleraar besteedde hij aan een geschiedenis van de Utrechtse universiteit, die verscheen ter gelegenheid van het 300-jarig bestaan in 1936. Postuum verscheen een biografie over Prins Willem II, waar hij opnieuw iets van zijn grote kennis over de 17e eeuw liet zien.

Dorsman heeft met de compositie van het boek geworsteld, maar de uiteindelijke driedeling mag geslaagd genoemd worden, al valt een enkele herhaling door deze werkwijze niet te vermijden. Een ander probleem is de definitieve plaats van Kernkamp in het pantheon van Nederlandse historici. Hij heeft veel zaken geëntameerd, maar er is ook wel één en ander niet afgemaakt. Men mag zich wel de vraag stellen of de journalistieke arbeid niet te veel van de historicus gevraagd heeft. Dorsman lost dit dilemma elegant op door Kernkamp als geslaagd generalist naar voren te halen. Hij doet dit in een goed geschreven biografie, waarin niet alleen de persoon van Kernkamp belicht wordt, maar waarin ook het licht valt op de geschiedschrijving in Nederland. Ook komen via Kernkamps journalistieke arbeid allerlei zaken uit binnen- en buitenland aan de orde en leren we en passant ook nog iets over de Nederlandse persgeschiedenis.
Het boek wordt, zoals het hoort, afgesloten met een bibliografie van Kernkamps oeuvre, een verzorgd notenapparaat en een register.
P. van Hees

HERALDIEK

C. Pama, *Prisma van heraldiek en genealogie* (Het Spectrum, Utrecht 1969; herziene editie 1990) prijs ƒ 19,90.

Tussen geslachtswapens en familiegeschiedenis bestaat uiteraard enig verband. Al is het alleen maar vanwege de interesse van veel mensen, op zoek naar hun voorouders, om het onderzoek uit te breiden met een korte studie naar het al of niet bestaan van een familiewapen.
Voor veel 'familie-onderzoekers' kan dit boekje daarom een uitkomst betekenen. De auteur heeft in zijn overzicht ruim 3000 trefwoorden en begrippen alfabetisch gerangschikt.
Naast het ontstaan en de achtergrond wordt er door de schrijver iets verteld over de ontwikkeling, betekenis en toepassing van de beide wetenschappen. Daarnaast geeft het gidsje praktische informatie over de verschillende rijks-, gemeente- en streekarchieven en adressen van bladen en verenigingen in ons land.
Het boekje is geen handleiding voor onderzoekers die met een stamboomonderzoek willen beginnen (of voor de gevorderden die er zich verder in willen verdiepen). Daarvoor geeft de inleiding te weinig informatie. Het is vooral een gids met veel snuffelmateriaal en wetenswaardigheden. Het grote nadeel hiervan is dat rijp en groen zijn bijeengeharkt. Op één pagina kom je zo informatie tegen onder de trefwoorden: kobalt, knoest, klophamer, klooster, knie en koe. Je vraagt je dan direct af waarop begrippen zijn geselecteerd. Zo vind je bijvoorbeeld wel informatie over de Friese vlag, terwijl een uitleg over de Hollandse of Brabantse ontbreekt. Hetzelfde gevaar schuilt in het opnemen van beschrijvingen van 'belangrijke' personen. Onwillekeurig zoek je als recensent naar namen die ontbreken. Zonder mankeren vind je dan iets niet. Dat alles neemt niet weg dat er voor onderzoekers in de wapen- en familiegeschiedenis een waardevol boekje verschenen is, waar veel in valt te ontdekken. De gebruikswaarde ervan wordt nog vergroot door een overzicht van heraldische termen in het Frans, Duits en Engels, waarmee de gids wordt afgesloten.
Kees Torreman.